

5. Hidrogén és alkáli fémek spektruma

Modern fizika laboratórium

Mérést végezte:

Görgei Anna Mária

Lugosi Lilla

Márton Tamás

Mérés időpontja:

2018.04.16. 10:15-14:00

Hétfő délelőtti csoport

Mérés célja

Alkáli fémek és hidrogén színeképvonalainak megfigyelése és mérése, ezekből Rydberg-, és finomszerkezeti állandó meghatározása, deutérium-hidrogén lámpával a proton-elektron tömegarány becslése.

Mérés leírása

Alkáli fémes lámpák:

Mérésünket spektrométerrel végeztük. Színbontó elemnek holografikus optikai rácsot használunk, így csak az elsőrendű elhajlási képeket látjuk. Első lépésként a Cd-lámpával kalibráltuk a mérési elrendezést, hogy pontosan merőleges legyen a használt optikai rács a beeső nyalábra. A goniométer szögskáláját használva beállítottuk, hogy a nulladrendű elhajlási kép éppen a 0° -nál legyen. Így a diffrakciós törvény

$$d * \sin(\vartheta) = n * \lambda \quad (1)$$

felhasználásával olyan ϑ irányokba kapunk erősítést, amire ez teljesül. A használt rács miatt $n=1$ és $d=1 \mu\text{m}$.

Minden megjelenő vonalhoz lemértük az eltérülés szögét, majd K, Na, Ne esetén is hasonlóan jártunk el.

Hidrogén-deutérium lámpa:

A hidrogén atom alapállapotú energiája:

$$E_n = \frac{-m_e * e^4}{8 * \epsilon_0^2 * h^3 c} * \frac{1}{n^2} \quad (2)$$

melyben m_e és e az elektron tömege és töltése, ϵ_0 a vákuum permittivitása, h a Planck-állandó, n a főkvantumszám.

Különböző energiaszintű pályákhoz különböző termek tartoznak:

$$T_n = \frac{-E_n}{hc} \quad (3)$$

Két term különbsége megegyezik a kisugárzott fény hullámhosszáinak reciprokával:

$$\frac{1}{\lambda} = R_\infty * \left(\frac{1}{n^2} - \frac{1}{m^2} \right) \quad (4)$$

ahol R_∞ az atom Rydberg-állandója, n és m pedig pozitív egész számok. A mérésünk során $n=2$ Balmer-sorozatot mérjük ki. Ezekhez a Grotian-diagramok alapján megállapítottuk az m értékeket, így ki tudtuk fejezni a Rydberg-állandót.

A protonok-elektron tömegarány megbecsléséhez az alábbi képlet segítségével juthatunk:

$$\frac{\lambda_H}{\lambda_D} = \frac{1 + \frac{m_e}{m_p}}{1 + \frac{m_e}{m_p + m_n}} \quad (5)$$

ha feltesszük, hogy a proton és a neutron tömege egyenlő. Lemérve a hidrogén-deutérium vastag vonalának két szélét, kaphatunk egy becslést a kettő hullámhosszkülönbségére, amiből a proton/elektron tömegarányra is.

Finomszerkezeti állandó:

A finomszerkezeti állandó kiszámítását a Na lámpánál megfigyelt dublettekkel végeztük.

A dublettek hullámhosszaiból:

$$\alpha = \sqrt{\left(\frac{n^3}{R_\infty * Z^4} * \left(\frac{1}{\lambda_1} - \frac{1}{\lambda_2} \right) * \left(\frac{1}{j_2 + \frac{1}{2}} - \frac{1}{j_1 + \frac{1}{2}} \right) \right)} \quad (6)$$

ahol $Z=3,5$ effektív magtöltés Na esetén $j_1=1/2$ és $j_2=3/2$, $n=3$.

Mérési eszközök

- spektroszkóp
- holografikus rács
- Cd, K, Na, Ne lámpák
- hidrogén-deutérium cső

Mért adatok, kiértékelés

Alkáli fémek spektrumai:

Kadmium		
$\lambda_{mért} [nm]$	$\lambda_{irodalmi} [nm]$	$ \lambda_{mért} - \lambda_{irodalmi} [nm]$
512,7923	-	-
516,2842	-	-
480,4786	480	0,478629
468,4439	467,8	0,643889
442,0278	441,3	0,727782
431,8234	-	-

A mérés hibájának meghatározásához a kadmium lámpa mért és irodalmi hullámhosszértékeit ábrázoltuk, majd ezekre a pontokra egyenest illesztettünk. Az illesztett egyenes egyenlete:

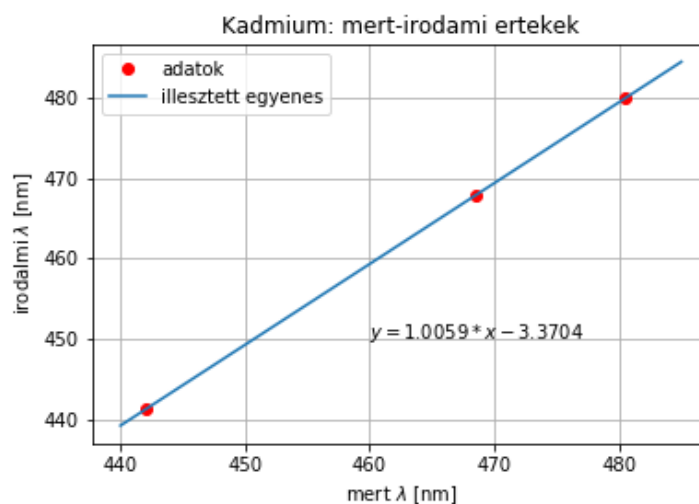
$$y = a * x - b.$$

Az illesztés során kapott paraméterek:

$$a = 1,0059 \pm 0,00250$$

$$b = -3,3704 \pm 1,16178$$

A kapott meredekség relatív hibája 0,25%.

Kálium		
$\lambda_{mért}[nm]$	$\lambda_{irodalmi}[nm]$	$ \lambda_{mért} - \lambda_{irodalmi} [nm]$
587,7853	583,2	4,585252
582,5959	581,2	1,395914
578,5696	578,2	0,369619
576,4323	-	-
534,844	535,4	0,555988
533,6145	533,5	0,114516
531,8913	-	-
510,0426	-	-
494,7005	-	-
486,0812	-	-
404,0775	404,4	0,32247

A kálium Grotian-diagramját megkaptuk a mérés során, de erről az általunk mért átmeneteket nem tudtuk leolvasni, mert a diagramon nem a látható tartományba eső vonalak szerepeltek.

Neon		
$\lambda_{mért}[nm]$	$\lambda_{irodalmi}[nm]$	$ \lambda_{mért} - \lambda_{irodalmi} [nm]$
651,4366	650,6	0,836559
649,0056	-	-
639,2153	638,3	0,915328
636,7513	-	-
632,0293	633,4	1,370697
629,3204	-	-
625,2427	-	-
621,1478	-	-
614,5147	614,3	0,214709
612,2173	-	-
607,6069	607,4	0,2069
605,5255	-	-
601,815	-	-
597,1586	597,5	0,341408
593,8871	594,5	0,612946
587,7853	588,2	0,414748
584,2497	585,2	0,950334

Nátrium				
$\lambda_{mért}[nm]$	$\lambda_{irodalmi}[nm]$	$ \lambda_{mért} - \lambda_{irodalmi} [nm]$	az átmenet típusa	
415,4872	-	-	-	
453,9905	-	-	-	
515,0381	-	-	-	
496,7215	497,9	1,178483	?	
614,5147	616	1,485291	5S → 3P	
dublett vonal	594,1211	589,6	3P → 3S	
	584,4857	589	3P → 3S	

A Grotian-diagramról leolvastuk az átmenet típusát azon vonalak esetében, amelyeket megtaláltunk és a diagramon is szerepeltek. A dublett vonal esetében nem tudtuk elkülöníteni a két vonalat, így a helyettük látható egy vonal két szélén mértünk.

Hidrogén-deutérium lámpa, Rydberg-állandó:

Hidrogén-deutérium				
$\lambda_{mért}[nm]$		$\lambda_{irodalmi}[nm]$	$ \lambda_{mért} - \lambda_{irodalmi} [nm]$	az átmenet típusa
dublett vonal	484,0462	486,1	2,053814	4S → 2P (H _β vonal)
	486,8436		0,743638	
dublett vonal	432,8726	434	1,127418	5S → 2P (H _γ vonal)
	434,7072		0,707242	
436,2784		-	-	-
409,923		410,2	0,276966	6S → 2P (H _δ vonal)
25,01378		-	-	-
613,5964		-	-	-
dublett vonal	653,2004	656,3	3,099625	3S → 2P (H _α vonal)
	656,059		0,240971	

A lámpa hidrogén-deutérium keveréket tartalmazott, ez okozza a dublettek kialakulását. Ebben az esetben sem vált szét a vonal ketté, így a két szélét mértük. Azon szélén vett érték, ahol a nagyobb hullámhosszértéket kaptuk meg, a hullámhosszok alapján jól azonosíthatóak a Balmer-sorozat elemei.

A Rydberg-állandó meghatározásához először a diffrakciós törvény (1. egyenlet) segítségével kiszámoltuk a mért vonalakhoz tartozó hullámhosszakat. Az 1, 2 és 7 vonal jobb és bal oldali vonalai is láthatók voltak, ezért ezeknél a vonalaknál a mért szögekre a kiszámolt hullámhosszak átlagával számoltunk, így a Balmer-sorozathoz tartozó Rydberg-állandók (4) alapján a következők:

Vonal	Rydberg-állandó [$10^7/m$]
H _α	1,100±0,0027
H _β	1,099±0,0027
H _γ	1,098±0,0027
H _δ	1,098±0,0027
Átlag	1,099±0,0027
Irodalmi érték	1,09737

A Rydberg-állandó hibáját az egyenes illesztésből származtattuk. A kapott átlagérték hibán belül egyezik az irodalmi adattal.

A proton-elektron tömegarányára az 5. képletből számolva kapott maximumok:

dublett	$\frac{m_e}{m_p}$
1	0,011626
2	0,008512
7	0,008791
átlag	0,009643
irodalmi érték	0,000539

Az átlagérték hibájának a mért értékek közül az ehhez képesti legnagyobb eltérést vettük.

Az átlagként megkapott 0,009643 tömegarány, tehát egy felső korlátot ad a valós értéknek.

Finomszerkezeti állandó:

A Nátrium lámpa dublettjéből meghatároztuk a finomszerkezeti állandót, melynek számolt értéke azt mutatja meg, hogy ennél mindenképpen kisebb.

A 6. képletet használva (ahol a Rydberg-állandó a fent kiszámolt érték és a hibát is) a következő eredményre jutottunk: $\alpha = 1,514 \cdot 10^{-2} \pm 3,76 \cdot 10^{-5}$

A finomszerkezeti állandó $\alpha_{\text{irodalmi}} = 0,7299 \cdot 10^{-2}$, tehát a számolt értékünket a mérésünk pontosságát figyelembe véve eredményesnek tekinthetjük.

Diszkusszió

A mérés során kapott szögeltérülések alapján meghatároztuk, az átmenetek során keletkező fotonok hullámhosszát. A kapott értékeket összehasonlítottuk az irodalmi adatokkal, ahol lehetett az átmenet típusát is meghatároztuk. Emellett a mérési adatokból becslést tudunk adni a proton-neutron tömegarányra és a finomszerkezeti állandóra.

Hivatkozások

[1] Modern fizika laboratórium, 5. Hidrogén és alkálifémek spektruma, 2013

(<http://wigner.elte.hu/koltai/labor/parts/modern5.pdf>)

[2] Modern fizika laboratórium, A. Függelék: Atomspektroszkópia, 2013

(<http://wigner.elte.hu/koltai/labor/parts/modernA.pdf>)

[3] The spectral lines

(<http://www.free-form.ch/tools/speccli.html>)